

POŁOŻYĆ SIĘ (292) *vb pf*

się (200), się (92).

Oba o jasne; imp z tekstów nie oznaczających ó.

inf położyć się (13). ◇ *fut 1 sg* położę się (1). ◇ *2 sg* położysz się (3). ◇ *3 sg* położy się (22). ◇ *3 pl* położą się (12). ◇ *praet [2 sg m -eś położył się.]* ◇ *3 sg m* położył się (80), położy(e)ł się (1); -ył : -(e)ł *SkarŻyw* (4:1). *f* położyła się (8). *n* położyło się (3) [*w tym: LatHar 10 może impers praet od POŁOŻYĆ*]. ◇ *3 pl m pers* położyli się (99). *subst* położyły się (9). ◇ *plusq 1 sg m -em się był* położył (1). ◇ *3 sg m* był się położył (2) *BibRadz, BielKron*, położył się był (1) *WujNT*. ◇ *3 pl m pers* byli się położyli (4), położyli się byli (3); byli się położyli *MiechBibRadz*; położyli się byli *Leop*; byli się położyli : położyli się byli *BibRadz* (1:1), *StrykKron* (2:1). ◇ *imp 2 sg* poł(o)ż się (4). ◇ *3 sg* niech, niechaj się położy (2). ◇ *1 pl* poł(o)żmy się (2). ◇ *2 pl* poł(o)żcie się (2). ◇ *con 3 sg m* by się położył (2). ◇ *3 pl m pers* by się położyli (2). ◇ *part praet act* położywszy się (17).

Sł stp s.v. położyć, Cn brak, Linde także XVII – XVIII w.

I. W funkcji zwrotnej (263) :

1. Umieścić się, zająć miejsce na czymś; incumbere PolAnt, Mącz; recumbere PolAnt, Vulg; collocari, proicere se Vulg; prosternere corpus, sternere se Mącz; ponere se JanStat (259) : Abowiem Kárp źimie nie chodzi/ nie pášie fyę téż/ ieno fye położą wybiwfyzy łobie doły iáko kotliny *Strum P*.

położyć się gdzie (3): [*karpięta*] támże fye w ónym dóle ná źimę położą/ y nie rufzą fye z niego/ aż zásię ná Wiofnę *Strum P, P*; kto iey [*Pannie Maryi*] powiedział iż w iey żywoćie Bog fię położył: y ze krwie fię iey wćielił/ y w niey iáko w niebie przemiefzkiwał? *SkarKaz* 580a.

Zwrot: »położyć się wznak« (1): Ieft rybá trefna rzeczona *Nautilus*, [...] A náłzym Polłkim możefz iá ięzykiem/ Zwác żeglarzykiem. Włpłynawfyzy ná wierzch wypręży fię opák/ Y położy fię ná xtált okrętu wznák. *KlonFlis* E3v.

Przen (1) : Tyś to ieft prawdźiwie Pánie BOże moy/ któryś mię wywiodł z ćiemności [...]. Przekłęte/ przekłęte niechay będą ćiemności w ktorychem fię był położył. *LatHar* 568.

a. O ludziach i zwierzętach: zmienić pozycję z pionowej na poziomą (63) : *MurzNT* 238v *marg; Leop Ruth* 3/7; *HistRzym* 110v; „[...] Bom jeszcze w sercu nie czuł takowej miłości [...], Jako teraz ku tobie jestem zapalonym”. To rzekł [*Parys*] i położył się, żona wedle niego. Oni tedy tak wczasu używali swego *KochMon* 35; Wyfzedłzy tedy z wánny/ niech fye dobrze odzieie/ y ták ciepło wodą rozpárzóny/ zaráz do łóžká łzedłzy/ położy y nákryie *Oczko* 21v; A iłz dopiero pierwłzy raz ták pił [*Noe*]/ iáko wodę zwykłą ono wino: zniebaczenia fię bárzo vpił/ ták iłz zálnawfyzy nieopátrznie fię położył y odkrył. *SkarŻyw* 271, 493; *PudłFr* 72.

położyć się na co (5): Y chciał fie za tymi łowy łám położytz na on krzyż/ ale onij żołniérze/ gwáltem go na krzyż porzucili *OpecŻyw* 138v; *SiebRozmysł* D3. Cf »położyć się na łóże«.

położyć się kim [= jako kto] (1): przytápił [*św. Jan*] do drzwi [*domu*] Oycá łwego/ y położywfyzy fię na ziemi płákáł [...]. (*marg*) Polozeł fię zebrakiem v drzwi oycá łwego. (–) *SkarŻyw* 135.

położyć się na kim, na czym (12): *UstPraw* B4v; *BielKron* 264; *HistRzym* 63; Thák gdy ono *Eutichus* łpadł s trzećiego pięthrá/ y wźięty był vmárły/ położył się ná nim Páweł/ á obłápiáiąc go mowił: [...] *GrzegŚm* 27; IEłli kto łądu nie vczći/ álbo fie położy ná łtole gdzie bywa łádzono/ trzy grzywny winy

niech przepádnie *SarnStat* 786. Cf »położyć się na łożu«, »położyć się na swym miejscu«, »położyć się na ziemi«.

położyć się gdzie (14): *BielŻyw* 99; *WróbŻołt* 103/21; *Leop Ruth* 3/4; *BielKron* 320; *GórnDworz Aav*; Benedykt ś. gdy ná się takąową pokułę poczuł/ nie do żony nátychmiałt fie vćiekł/ ále między ćierźnie y pokrzywy się nágo położył/ y w nich fie tak długo walał/ aż pokułá odftąpiłá. *WujJud* 211; *SkarŻyw* 135 marg. Cf »u nog się położyć«.

Zwrot: »na [który] bok się położyć« (1): A przetoż zdrowy człowiek/ napierwey ná práwy fye bok ma położyć/ á potym ná lewy *SienLek* 11v.

»na brzuch się położyć« (1): Gdy fye vkladźiesz/ á małż żołądek chory/ ná brzuch fye położy/ ábowiem takie leżenie pomaga trawieniu *SienLek* 11v.

»położyć się na łożu (a. łożeczku, a. [łożku]), na łoże, na pościel« = *ascendere super lectulum Vulg; incumbere toro Mqcz* [szyk zmienny] (3:2:1): potym fie położyć na łoże/ á wyżawży też ziele z oneyże wody/ obkładać nogi á leżeć tak na łożu godzinę albo trzy *FalZioł* V 94; prózson był Demofstenes aby od nich mowił, ale fie on niemocnim vdziałł, á na łoże fie położywży pouiadał [...] iakoby żabę w vćiech miał *BielŻyw* 61; *GroicPorz* 11v; *Incubuitque thoro [...]*, Położył fie ná pościel *Mqcz* 70b; *GórnDworz* Y7; A potym fie położył rofkołźnie ná onym łożeczku fwoim/ ná kthorym łobie odpoczywáć będziesz *RejZwierc* 162; [*Leop* 4.Reg 1/6 (*Linde*)].

»położyć się na swym miejscu« (1): Potem gdy przeminęłá n[oc] Sáło. zmętzony od tzućia położył fie ná f[wy]m miełcu. *March*² D3.

»mostem się położyć« (1): [papież] iáko może nád nimi [cesarzami królami] przewodzi: nie tylko łobie káżąc ftrzemioná y koniá trzymáć/ nogi fwe cáłowáć/ ále fie też mostem pod fwe nogi położyć *CzechEp* 400.

»u nog, do nog, pod nogi, przed nogi, przed nogami się położyć« [szyk zmienny] (3:1:1:1:1): Pan kazał by go [*Ezopa*] zwleczono/ A miotłami všieczone: On fie przed nogi położył/ By mu Pan máło odelżył *BierEz* A2v, Q3v; *OpecŻyw* 45v; *BielKron* 53; A on iá záfie Lwowi frogiemu ná požárcie podáć kazał. Lecz Lew v nog fie iey położył/ á ciáła pánieńfkiego nie obráził *SkarŻyw* 21, 226; *CzechEp* 400.

»(na) wznak się położyć« [szyk zmienny] (3): kto by miał mdły wzrok albo zamierzknienie przed oczima/ w pułć tego łoku w nos á na wznak fie położy yż doydzie tam daleko do żilek ktore pochodzą od mozgu do oczu *FalZioł* I 13d, II 19b, V 91v.

»położyć się na ziemi« (3): Prosternere corpora humi, Położyć fie ná ziemi. *Mqcz* 415a; *HistRzym* 110v; *SkarŻyw* 134.

Szereg: »położyć się i leżeć« (1): A gdy poydzie śpáć/ náznáć że łobie miełce gdzie będzie leżał: á przyśfedyły podniełiesz płałćzá ktorym łobie nogi odzieie/ y położyłz fie tám y będziesz leżałá [*proicies te et ibi iacebis*] *Leop Ruth* 3/4.

Przen (4) :

Zwrot: »położyć się przed nogami [czyimi] (a. przed podnożkiem [czyim]), przed nogi [czyje]« = *oddać cześć Bogu, ukorzyć się* (3:1): wynońcie zwierzchność chwały páná bogá/ á połońcie fie pokornie przed podnołkiem iego ábowiem ci iest od was tey czći godzień *RejPs* 145v; wniedzmy do przybytkow

tych gdyż ye łobie ták obrał á położmy fie pokornye miásto podnożkow przed nogi iego. *RejPs* 199, 142, 143.

a. *Ułożyć się do snu, pójść spać; sternere se somno Mącz (12) : GórnDworz T; HistRzym 52v; Przydźcie čás obiádu/ mięfá ieść nie śmie/ áby żwánim nie porużył háwtow [tj. szwów chirurgicznych]/ ták że fię trochę kontuzy nápije y położy. WerGość 253.*

W przeciwstawieniu: »położyć się ... wstać« (1): ále nie długo będzie they rołkołzy pánie Myłzkowłki/ bo iedno fie w.m. położifz/ ták hnet záfię wftác [...] będziez mufiał. GórnDworz Ov.

Zwrot: »położyć się spać« (2): GórnDworz T2; A gdyż po wieczery było/ położył fie Gwido łpác/ á dla łpracowánia poczał twárdo á ciężko łpác. HistRzym 80v.

*Szereg: »położyć się, (i, a) (ić) spać (a. usnąć)« [szyk 4:1] (5): A gdy fie Boos náiadł y nápił/ á był wesoł/ łzedł łpác (y położył fie) [issetque ad dormiendum] przy łtogu zboża *Leop Ruth* 3/7; *Mącz* 414d; *HistRzym* 96v, 134; á gdy čás nocny ná odpoczynienie przychodził: położyli fię w polu y łpali *SkarŻyw* 356.*

Przen: Umrzeć (1) :

*W porównaniu (1): [Jan Tarnowski] W téy łławie/ y mniémánium/ przyłzedł ku łtárości/ [...] Ná kóniec/ pełen wieku/ y przyłtoynéy chwały/ Sam łye práwie położył/ iáko kłos dołtały. *KochTarn* 78.*

b. *Oprzeć się górną częścią ciała [na czym] (4) : A był niektory z zwolennikow Iezufowych/ ktory fię położył ná łonie iego/ on ktorego miłował Iezus. *BibRadz Ioann* 13/23, *Ioann* 13/25; *WujNT Ioann* 13/25, 21/20.*

c. *Rozłożyć się obozem, zwłaszcza wojskowym; castrametari Miech, HistAl, Vulg, PolAnt; ponere castra, stare Vulg, PolAnt; applicare castra, consistere, diffundi, fingere tentorium (tentoria) Vulg; diffundere se PolAnt; fundere se Mącz [gdzie] (188) : BielŻyw 150; MiechGlab 3,15; Wten čás Darius Celárz zebrałwłzy wielką wielkość nieprzyációl/ [...] przyciągnáwłzy położył fie nád rzeką Tygrys *HistAl* E4, M6v; óciec moy tudziełz y bráčia/ owce ich/ y łtádá/ y włsyłtko co máia/ przyłzli z ziemie Chánáneylkiey á położyli fie teraz w ziemi Iełfen. *Leop Gen* 47/1, *Gen* 31/25, *Num* 2/5, 21/10, 22/1, 2.Reg 5/18, *Is* 36/2, *Ier* 50/29; *BibRadz Num* 33/48, *Iudic* 9/50, 4.Reg 18/17, 2.Par 28/18; iż [Dariusz] zebrał przeciw Grekom łto tyfiác ludzi piełznych/ á ieznych dzyefięć tyfiác/ położyli fie dwie mili od Athen. *BielKron* 116v; rułzyli fie przeciw iemu [cesarzowi] Ewángelikowie/ y położyli fie od niego tylko w pulmilu [!] ku nocy *BielKron* 227v; Tátárzy álbo Huni/ położywłzy fie w Siedmigrockiey ziemi/ rozdzielili fie ná łiedmł wffow *BielKron* 299; Knechci Prulskiego Miłtrzá obiegli Czczow miásto nád Wiłłá [...]: pothym fie położywłzy ná gorze nád Gdańłkiem łtrzeláli do miáłtá *BielKron* 418, 30v, 47v, 50, 65v, 67v (43); *Mącz* 139c; *BielSpr* 54; zebrał Sychon wlyitek lud łwoy/ y położyli fię w łahećie/ y walczył z Izráelem. *BudBib Iudic* 11/20, *Ex* 15/27, *Num* 33/7, 8, 9, 10 (46); *SkarŻyw* 348; A Litwá fię położyli ná Gorách/ y leżeli tám ná ten čás [!] przez wizytkę Iełfień. *StryjKron* 682; Tátarowie ktorzy z Mołkwy wyciągnáwłzy/ położyli fię byli v czarnego łáłfu/ rozdzielili zagony ná czterzy wołká *StryjKron* 752, 175, 395, 672, 747; *KmitaSpit* C4.*

*położyć się ku czemu [= w jakim celu] (2): MiechGlab 39; NA dobrego Hetmáná zależy wywiedzieć fie [...]/ iáko nieprzyácielłkie wołko łeży [!]/ [...] gdzie fie położy ku potykánium *BielSpr* 15.*

Zwroty: »koszem się położyć« (4): Tegoż roku Tátárowie [...] v Mościłk sie kofzem położywłzy/ Przemysłą ziemię włythkę popalili *BielKron* 419; *BielSpr* 67v; *StryjKron* 270, 582.

»z ludźmi (a. z ludem) się położyć; lud miał się położyć« [szyk zmienny] (3;1): rádzili niektorzy/ áby pierwey przechodniowie [...] przewiedzieli/ kthorymby obyczáiem á kędy lud wielki miał sie położyć *BielKron* 246v; Krol Kázimierz zebrał ludzi [...] / s ktorými sie położył v Opoki blisko Toruniá. *BielKron* 391v, 309, 413v.

»położyć się na [którym] miejscu, w [jakim] miejscu« = *castrametari in loco HistAl, Vulg; constituere locum PolAnt* [szyk zmienny] (6:1): *HistAl* Dv, M5v; Wtárgnawłly tedy Filiłtynowie w ziemię Iudá/ położyli sie z wołkiem ná mieýfcu ktore potym zwano Lechi *Leop Iudic* 15/9; *BibRadz* 1.Reg 15/12; *BielKron* 311v; [Turcy] pufzczáią Globum [tj. oddział zwiadowczy] przeciw nieprzyacielom/ [...] wyrozumiewáiąc íprawę ich/ iáko wielki Lud/ iáko sie położyli/ w iákim mieýfcu *BielSpr* 56, 64v.

»położyć się z namioty(-ami)« [szyk zmienny] (2): *BielKron* 120v; Ítámtąd potym [Polacy] zá dwánaście dni iázdy ná Kalkę Rzekę przyłzli/ gdzie się iufz byli Tátárowie z namiotámi swoimi położyli. *StryjKron* 260.

»położyć się obozem, z obozem« = *cas tramę tan, castra ponere Vulg, PolAnt; applicare castra, fingere tentoria Vulg* [szyk zmienny] (24:3): potym Thymoteus zbił á zebrał ine woýłko/ y położył sie obozem przeciwko Ráfon *Leop* 1.Mach 5/37, *Num* 21/12, *Iudic* 6/3, 20/19, 1.Par 11/15, 1.Mach 5/39 (9); A ták sie zebráli á ciągnęli pięć krolow Amoreyłkich/ [...] y położyli sie z obozem v Gábáon/ á dobywáli go. *BibRadz* Ios 10/5, 1.Mach 4/29, 48, 11/73; *BielKron* 227, 421v; [Polacy] Gdzie im dádzą mieýfce tám sie popifuią/ po popifie położą sie Obozem rozbiją Namioty w mieýfcu dobrym *BielSpr* 70; *BudBib* 3.Reg 20/27, 1.Mach 3/40, 5/37, 39, 7/19; Iarosław też przyciągnawłzy z ogromnymi włámi/ położył sie obozem z drugą ítronę Bugá *StryjKron* 175, 315, 406, 421, 662, 717.

»położyć się z wojskiem, wojskiem, z żołnierzami; wojsko, zastęp się położy(ł(o)); dać się położyć wojsku« = *castrametari HistAl, Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (17:2:1;2:1;1): Gdy Darius then líft czedł przybieżał drugi pofél mówiąc iż Alexander położył sie z wojskiem nád rzeką ktorą zowá Siragmá. *HistAl* C7, Dv, E3v, E5, E8v, F6 (10); *Leop Iudic* 15/9; *BibRadz* 1.Reg 11/1, 26/3, 2.Reg 24/5; A gdy sie położyli Sábini dwiemá woýłki miedzy rzekámi Tybrem y Anienem/ zbudbwáli [!] móst ná Tybrze z łodzi *BielKron* 102; Potym mieýfiácá Wrześniá położyło sie woýłko náłzych v Boryłowá nád rzeką Berezyná *BielKron* 411, 113, 314v, 364v, 416, 424; *RejZwierc* 163; Stárzy ludzie waleczni opátrzni gdzie sie z woýłkiem położyli ná noc [...] okopáli sie wálem *BielSpr* 7v; *StryjKron* 757.

Szereg: »(począć) ciągnąć (a. przyciągnąć), (a, i) położyć się« (7): *HistAl* D4v, I4; *Leop Iudic* 20/19; *BibRadz* Ios 10/5; Sebalias Hetmáⁿ ciągnął przodkiem do Albániey máiąc złobá ludu czterdzieścifyłciac/ położył sie pod miáłte^m Kroią *BielKron* 249, 386v, 391v. [*Ponadto w połączeniach niewspólrzędnych 17 r.*]

Przen (2) :

W porównaniu (1): Y położę się iáko piłá ná cię/ y przyćifnę cię taránem/ náłypę też przeciw tobie obrony. A ták znizon będziełz *BudBib* Is 29/3.

a) *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (1) :

Fraza: »wojska położą się« (1): Tablicá naprzod málowána będye/ Tę pol łześcdzyefiát/ y cztery záliędye. [...] W tym plácu woyská położą sie obie/ A po dwu rzędu wezmą przeciw łobie. *KochSz* A3.

2. *Osądzić się jakoś, uważać, że jest się jakimś* [cum inf „być” + jakim] (1) : Pátrzayże co ten wielki człowiek o tym świętym Pánu powieda. [...] iż ták wywyfzłzył łtan iego/ iż sie położył niegodnym być rozwięzić namnieyłzego rzemyká v trzewiká iego. *RejPos* 12v.

3. *Ofiarować się z czymś, zaproponować coś* [komu na co] (1) : tołmy iem obieczovali y obieczyem ze znowv chcemy sie Radám náłsem y Poddanem Prufkiem nato Polozicz *ComCrac* 11v.

4. *Stać się, ustanowić się czymś* (2) :

Zwrot: »przykładem się położyć« [w tym: siebie samego] (1) (2): Nye chcę wyele o thym piłác áni przykłádow przytáczać/ koždy kto sie czuye nychay siebye łámego wtym przykłádem sie położy. *GliczKsiąż* E3v; PRorok łwity łam sie nam thu przykłádem położył/ ábychmy włzytko przypułczáli łálce Páńłkiey *LubPs* ddv.

5. [W zwrocie: »na bieg się położyć« = upozorować zamiar ucieczki: a sam Cesarz na bieg się położył, jakoby z wojskiem uciekać chciał. *PamJancz* 100.]

II. W funkcji strony biernej: Zostać położonym (29) :

1. *Zostać umieszczonym* (18) :

a. *Zostać położonym na powierzchni* (3) :

położyć się gdzie (1): Lecz kto wie iż z onego drobniuchnego źiarnká [tj. nasienia jedwabnika] gdy łię ná łłóncu położy ábo v pierśi biálychłłow zágrzeie/ rodzi łię robaczek co iedwab z łiebie wije *SkarKaz* 84a.

a. *Zostać ułożonym w pozycji leżącej* [gdzie] (1) : W polnocy sie narodził/ ien łłóńce ofwiécil/ miedzy wolem ij olsem wiałłkách sie polozył *OpecŻyw* 17.

β. *O pieniądzech: zostać danym* (1) : Obsidibus cavere de pecunia, Miáłto piędędy więźnie dác tego czáfu alz sie piędędy położą. *Mącz* 42a.

b. *Zostać umieszczonym, zamieszczonym w tekście* [w tym: gdzie] (14) (15) : W Dzieśiátym [rozdziale] położyły łię rozliczne Chrześcijáńłkiego człowieká/ przez cáły tydzień rozmyśłania. *LatHar* [+12]; Máią w dzień wzywania tego náświéłłzego Sákrámentu/ miejsce/ włzytkie modlitwy/ ktore łię w dzień Bożego Ciála położą/ w rozdziale łsołtym. *LatHar* 243, 8, 55 [2 r.], 112, 246, 334 (14); ácz inłzych więcéy Obiecadł było, ále iż do druku zyśdźby sie trudno mogły, przeto łię té tylko położyły, które droźnieyłzé były *JanNKarGórn* H2.

2. *W znaczeniu umysłowym: o różnych formach ustosunkowania się do treści: zostać powiedzianym, napisanym, podanym do wiadomości* (11) : Tego [psalmu] kościoł co dzień ná Iutrzni wzywa/ y ták łię tu położył/ y wierłzámí rozdzielil/ iáko ná Iutrzni łpiewáią. *LatHar* 15 marg; Częłto łię łpowiáđáiacemu [...] dobrze mieć oko ná to/ [...] z czego naczęściey łię P. Bogu przed Káplánem winnym dáwac ma. Przetoż położy łię tu zaráz krotkie dotknienie wad niektorych/ ktore łię przy łługách Bożych náyduią *LatHar* 133, 135.

a. *Zostać przytoczonym, zacytowanym, zreferowanym* (8) : położył łię tu czytelniku miły Dekret Cefárzow Rzymłkich łtárych/ z ktore⁸⁰ łię łpráwić będyelz mógł łnáđnie/ kogo ná on czás zá

Heretiká miano. *WujJudConf* 19v; *SkarJedn* 143; *CzechEp* 144; Auguštyn S. ináčzey trochę te ártykuły rozdziela/ y niektore miedzy nimi/ inšzym Apoštołom przypifuie: rozno nieco od tego co fię tu położyło. *LatHar* 10.

położyć się z czego [= z tekstu] (1): [św. Cyryllus] Pifmem też swoim kościoł S. ozdobił/ z fktorego [!] nie co tu fię przeciw dzyfiemyfzym kacerštwom położy *SkarŻyw* 278.

Fraza: »słowa się położą (położyły)« (3): niż fię dálŹe słowá I.M.X.K. położą: [...] trzebá iuŹ te nákrótce rozebráć y ná nie odpowiedzieć. *CzechEp* 327, 256; *SkarKaz* 157b.

Synonimy: **1.2.** osądzić się; **3.** ofiarować się; **4.** stać się.

Formacje współrdzenne cf ŁOŹYĆ.

Cf **POŁOŹENIE SIĘ**

LWil